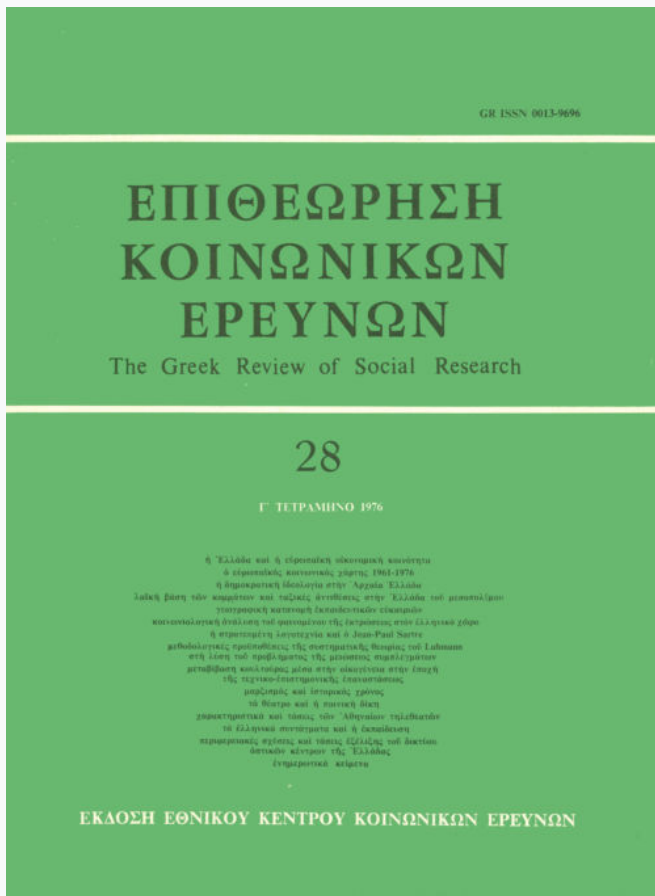

The Greek Review of Social Research

Vol 28 (1976)

28 Γ'

Μεθοδολογικές προϋποθέσεις της συστηματικής θεωρίας του Luhmann στη λύση του προβλήματος της μειώσεως συμπλεγμάτων

Χρήστος Σ. Αλεξόπουλος

doi: [10.12681/grsr.352](https://doi.org/10.12681/grsr.352)

Copyright © 1976, Χρήστος Σ. Αλεξόπουλος

This work is licensed under a [Creative Commons Attribution-NonCommercial 4.0](https://creativecommons.org/licenses/by-nc/4.0/).

To cite this article:

Αλεξόπουλος Χ. Σ. (1976). Μεθοδολογικές προϋποθέσεις της συστηματικής θεωρίας του Luhmann στη λύση του προβλήματος της μειώσεως συμπλεγμάτων. *The Greek Review of Social Research*, 28, 292–299. <https://doi.org/10.12681/grsr.352>

**μεθοδολογικές
προϋποθέσεις
της συστηματικής
θεωρίας του Luhmann
στη λύση
του προβλήματος
της μείωσης
συμπλεγμάτων**

του

Χ. Σ. Ἀλεξόπουλου

Master of Science στην Παιδαγωγική

I

Ἡ ἐργασία αὐτὴ ξεκινᾶ ἀπὸ τὴν προϋπόθεση ὅτι ἡ ἀπουσία τῆς συστηματικῆς θεωρίας ἀπὸ τὸν ἐπισημονικό ὀρίζοντα τῆς Ἑλλάδας, καθὼς καὶ ἡ ἀξιοζώνουσα ἀναγκαιότητα τῆς ὀργάνωσης τῶν κοινωνικῶν φαινομένων μετὰ τρόπο περισσότερο ὀρθολογικό, καθιστοῦν τὴ δημοσίευσή της ἂν ὄχι ἀναγκαία, τουλάχιστον χρήσιμη.

Τὸ πλαίσιο τῆς ἐργασίας εἶναι σὲ μεγάλο βαθμὸ ἀφηρημένο, πράγμα ποῦ εἶναι βέβαια ἀναπόφευκτο, ἀφοῦ ὁ συγγραφέας κινεῖται συνειδητὰ σὲ θεωρητικό ἐπίπεδο μὰ καὶ αὐτὸ ἐπιβάλλεται ὄχι μόνο ἀπὸ τὸν γνωσιοθεωρητικό καὶ μεθοδολογικό χαρακτήρα τῆς ἐργασίας, ἀλλὰ καὶ ἀπὸ τὴν ὕψη τῆς ἴδιας τῆς συστηματικῆς θεωρίας στὴν προσπάθειά της νὰ καταπιαστῆ μετὰ γενικὰ κοινωνικά φαινόμενα. Μιὰ τρίτη αἰτία ποῦ ὀδηγεῖ σὲ ἀφηρημένα ἐπίπεδα εἶναι καὶ τὸ ἀντικείμενο τὸ ἴδιο τῆς ἐργασίας, ποῦ εἶναι ἡ ἐρμηνεία τῶν κοινωνικῶν φαινομένων, τὰ ὅποια λόγω τῆς πολυπλοκότητάς τους εἶναι δύσκολο νὰ γίνουν κατανοητά. Βασικὴ προϋπόθεση γιὰ τὴν πλήρη κατανόηση τῶν κοινωνικῶν φαινομένων «στὶς κοσμικές τους προοπτικές» εἶναι ἡ πλατύτερη ἀνάπτυξη τῆς ἀνθρώπινης διανόησης καὶ ἡ ἀπόκτηση ἐκτεταμένων καὶ ὀρθῶν συγκροτημένων γνώσεων. Ὅταν λέμε κοινωνικά φαινόμενα στὶς «κοσμικές τους προοπτικές», ἐννοοῦμε τὸ σύνολο τῶν κοινωνικῶν φαινομένων στὴν ἀλληλεξάρτησή τους.

Οἱ παραπομπές τοῦ κειμένου ἀναφέρονται μόνο στὸν Λούμαν, ὁ ὅποιος, κατὰ τὴ γνώμη τοῦ γράφοντος, ἀντιπροσωπεύει περισσότερο τὴ συστηματικὴ θεωρία. Ἡ βιβλιογραφία τοῦ ἀρθροῦ ὅμως εἶναι περισσότερο πλούσια.

II

1. Κατ' ἀρχὴν, εἶναι ἀναγκαῖος ὁ προσδιορισμὸς μερικῶν ἐννοιῶν, μετὰ τις ὁποῖες θὰ ἐρευνηθεῖ τὸ πρόβλημα τῆς μείωσης συμπλεγμάτων μέσω τοῦ μηχανισμοῦ τῆς θεσμοποίησης (Institutionalisierung) ὄχι γιὰτὶ αὐτὲς οἱ ἐννοίες εἶναι καινούργιες, ἀλλὰ γιὰτὶ προβληματίζουν περισσότερο ἀπ' ὅ,τι στὸ παρελθόν, ἐπειδὴ αὐτὴ ἡ κοινωνία ποῦ πρόκειται νὰ μελετηθῆ μετὰ τὲς τις ἐννοίες ἔχει γίνεῖ περισσότερο προβληματικὴ.

Ἄκριβῶς ἐδῶ βρίσκεται καὶ τὸ ἀντικείμενο ἐρεύνης αὐτῆς τῆς ἐργασίας, ποῦ εἶναι ἡ ἀνάλυση τοῦ μηχανισμοῦ τῆς θεσμοποίησης σὰν πιθανοῦ συντελεστοῦ δημιουργίας τοῦ κοινωνικοῦ συμπλέγματος, δηλαδὴ ἡ ἐξέταση τῶν κοινωνικῶν φαινομένων σὲ σηματολογικὴ σχέση μετὰ τὴν κοινωνικὴ δράση, μετὰ τὴν ὅποια βρίσκονται ἐξᾶλλου σὲ ἀλληλοεξαρτῶμενη συνάρτηση. Μετὰ ἄλλα λόγια, «γιὰ κάτι ποῦ ὑπάρχει, νὰ βρεθεῖ ἕνα σημεῖο προβληματισμοῦ, ἀπὸ τὸ ὅποιο ἂν ξεκινήσει κανεὶς εἶναι δυνατόν νὰ

ερευνησει κι άλλες πιθανότητες»¹ (εφ' όσον το κάτι αυτό λαμβάνεται σαν μία πιθανότητα μεταξύ πολλών και εφ' όσον με τόνδρο πιθανότητα εννοείται πραγματικότητα γενικευμένη σε τέτοιο βαθμό, ώστε να δημιουργούνται ή μάλλον να προδιαγράφονται προοπτικές λύσεως προβλημάτων). Σε αυτό το πλαίσιο ή κατηγορία «σημασιολογική σχέση» προσδιορίζει μία ιδιάζουσα μορφή επεξεργασίας βιωμάτων, ή οποία συντελεί στο να διατηρείται με τη μορφή του «Κόσμου» ένας μεγάλος αριθμός άλλων πιθανοτήτων που άπορρουν από τὰ βιώματα και τὸ «πράττειν», παρ' ὄλο που ἀσταμάτητα ἐπιρροῶν εἶναι ἀφοροῦν βιώματα εἴτε πράξεις. Σ' αὐτὸ τὸ σημείο ὅμως εἶναι ἐπιβεβλημένος ὁ προσδιορισμὸς τῶν ἐννοιῶν βίωμα καὶ πράξη.

Βίωμα εἶναι μιὰ πιθανότητα ποὺ μπορεῖ ν' ἀποτελέσει πραγματικὴ προϋπόθεση μιᾶς σειρᾶς ἐπιρροῶν ποὺ μπορεῖ ν' ἀκολουθήσει. Ἡ ἐπίδραση τῶν ἐπιρροῶν αὐτῶν εἶναι ἡ πράξη. Ἡ μία κατηγορία λοιπὸν προϋποθέτει τὴν ἄλλη. Ἡ ἐπίδραση ὀρισμένων ἐπιρροῶν εἶναι προϋπόθεση γιὰ τὴ μεταβολὴ μιᾶς πιθανότητας σὲ βίωμα ἢ ἀλλιῶς ἐνσωμάτωσή τῆς στὴ δομὴ μιᾶς δεδομένης πραγματικότητας. Ἀλλὰ καὶ τὸ βίωμα σὰν διαρθρωτικὸ στοιχεῖο μιᾶς πραγματικότητας ὀρίζει καὶ προδιαγράφει τὴν ἐπίδραση τῶν ἐπιρροῶν ποὺ εἶναι προϋπόθεση γιὰ τὴ διαδικασία τῆς βίωσης μιᾶς πιθανότητας.

Αὐτὴ ἡ ιδιάζουσα μορφή επεξεργασίας βιωμάτων δὲν ἔχει ὄντολογικὲς προεκτάσεις. Κατὰ τὸν Λούμαν εἶναι ἕνας μηχανισμὸς ἐντελῶς φορμαλιστικὸς, δηλαδή μιὰ λειτουργικὰ εἰδικευμένη ἐνέργεια. Οἱ λειτουργίες δὲ πάνω στὶς ὁποῖες βασίζεται ἡ επεξεργασία βιωμάτων δρῶν στὸ πλαίσιο δοσμένων σχέσεων μεταξύ πράξεων. «Λειτουργίες εἶναι κανόνες συγκρισιμότητας ποὺ ἀναφέρονται σὲ προβλήματα καὶ ποὺ ἀποτελοῦν κέρδους γνώσεων στὴ μορφή (καὶ μόνο στὴ μορφή) τῆς συγκρίσεως διαφορετικῶν ἀντικειμένων: Α καὶ Β εἶναι λειτουργικὰ ἰσότιμα, εφ' ὅσον εἶναι σὲ θέση νὰ λύσουν τὸ πρόβλημα X, δηλαδή με τὴν παραγωγή τῶν ἰσotίμων αὐτῶν καὶ τῶν ἐκάστοτε ἐπακόλουθόν τους νὰ ἐπέρχεται ὁ μετασηματισμὸς τοῦ προβλήματος.»² Οἱ λειτουργικὰ ἰσότιμες πιθανότητες ποὺ προσφέρονται γιὰ τὴ λύση τοῦ προβλήματος X δρῶν στὸ πλαίσιο συστημάτων. Σύστημα εἶναι ἕνα σύνολο σχετιζομένων πράξεων, δηλαδή πράξεων ποὺ συγκροτοῦνται ἀπὸ μιὰ δομὴ.

Μέσω τοῦ πράττειν μεταφέρονται οἱ πιθανότητες ἀπὸ τὸ μέλλον στὸ παρὸν (καὶ ἀκολουθῶς στὸ παρελθόν) καὶ κατ' αὐτὸν τὸν τρόπο συσσωρεύονται, δηλαδή ἀποτελοῦν μιὰ ποιότητα ποὺ εἶναι δυνατὸν

νὰ γίνει βίωμα καὶ ἀκολουθῶς νὰ προκαλέσει μελλοντικὲς πράξεις. Ὅταν λέμε ὅτι μία πιθανότητα εἶναι δυνατὸν νὰ γίνει βίωμα, ἐννοοῦμε ὅτι ἀποτελεῖ μετὰ τὴ συσσωρεύσει τῆς δοσμένης προϋπόθεσης γιὰ τὸ μέλλον, ἐνῶ ταυτόχρονα γίνεται ἡ ἴδια πρόβλημα καὶ μπορεῖ νὰ προκαλέσει τὴ διαδικασία τῆς συσσωρεύσεως ἄλλων πιθανοτήτων ποὺ τῶρα ἀποκοῦν λειτουργικότητα.

Ὁ δρος πιθανότητα δὲν εἶναι μιὰ κενὴ ἐννοια· στὴν προκειμένη περίπτωση χρησιμοποιεῖται με τὴ σημασία τῆς γενίκευσης τῆς πραγματικότητας. Αὐτὸ δηλαδή ποὺ γίνεται πιθανὸ εἶναι ἀποτέλεσμα μιᾶς ἐκλεκτικῆς διαδικασίας, ποὺ ἐξαρτᾶται ἀπὸ τὴ δομὴ ἐνός συστήματος. Δηλαδή οἱ δομὲς περιορίζουν τὸν ὀρίζοντα τῶν πιθανοτήτων καὶ δίνουν στὸν περιορισμένον πλέον ὀρίζοντα λειτουργικότητα. Ἔτσι, διευκολύνεται καὶ τὸ πράττειν. Αὐτὸ σημαίνει ὅτι τὸ πιθανὸ ἐπιδρᾷ σὲ σχέση με τὸ πράττειν ὡς δοσμένη προϋπόθεση καὶ κίνητρο γιὰ τὴ μεταφορὰ τῆς πιθανότητας στὸ ἐπίπεδο τοῦ πραγματικοῦ, δηλαδή στὴν ἀντικειμενοποίησή τῆς. Μὲ ἄλλα λόγια ἀπὸ τὴ δομὴ ἐνός συστήματος ἐξαρτᾶται κατὰ πόσο εἶναι δυνατό νὰ μετατραπεί μιὰ πιθανότητα σὲ βίωμα.

Ἡ λειτουργοποίηση τῶν πιθανοτήτων συντελεῖται σὲ δύο ἐπίπεδα. Τὸ πρῶτο εἶναι τὸ σύστημα τὸ ἴδιο καὶ οἱ ἐσωτερικὲς του σχέσεις, καὶ τὸ δεύτερο οἱ σχέσεις τοῦ συστήματος με τὸ περιβάλλον του, δηλαδή με ἄλλα συστήματα. Τὰ δύο αὐτὰ ἐπίπεδα βρίσκονται σὲ σχέση ἀλληλοεξάρτησης.

Ἡ ἐκλογή τῶν πιθανοτήτων καὶ ἡ μετατροπὴ τους σὲ βιώματα γίνεται δυναμικά. Εἶναι «ἀναδιάρθρωση» ποὺ ἔχει σὰν ἀποτέλεσμα ἀκόμα ὑψηλότερη πολυπλοκότητα ὄχι μόνο στὶς ἐσωτερικὲς σχέσεις τοῦ συστήματος, ἀλλὰ καὶ στὶς ἐξωτερικὲς.³ Ἡ κατηγορία πολυπλοκότητα, ὅπως φαίνεται ἀπ' αὐτὴ τὴ συνάρτηση, σχετίζεται με τὴν ἐννοια πιθανότητας καὶ ἐμφανίζεται στὴν ἀναδιάρθρωση ἐνός συστήματος. Αὐτὸ σημαίνει ὅτι ἡ πολυπλοκότητα εἶναι μιὰ ποιότητα ποὺ προϋποθέτει καὶ ταυτόχρονα προκαλεῖ τὸ πράττειν. Τὸ προϋποθέτει εφ' ὅσον ἐμφανίζεται στὴ δομὴ ὡς συσσωρεύση γνώσεων καὶ τὸ προκαλεῖ εφ' ὅσον ἡ πολυπλοκότητα βρίσκεται στὸ ἐπίπεδο τῶν πιθανοτήτων ποὺ δὲν ἀποτελοῦν βιώματα, ἐπειδὴ βρίσκονται ἀκόμα στὸ μέλλον.

Ἡ πολυπλοκότητα ἀναφορικὰ με τὶς ἐξωτερικὲς σχέσεις ἐνός συστήματος δρᾷ στὸ πλαίσιο τῶν συμπλεγμάτων τοῦ συστήματος αὐτοῦ (πρῶτος παράγων), τῶν συμπλεγμάτων τῶν ἄλλων συστημάτων ποὺ ἀποτελοῦν τὸ περιβάλλον (δευτέρως παράγων) καὶ τῶν πιθανοτήτων ποὺ προσδοκῶνται ἀπὸ τὶς δομὲς ἀφ' ἐνός τοῦ συστήματος καὶ ἀφ' ἑτέρου τοῦ περιβάλλοντός του (τρίτος παράγων). Οἱ δύο πρῶτοι παράγοντες ἐμφανίζονται στὶς δομὲς τῶν συστημάτων ποὺ τὰ συνδέει μιὰ σχέση· εἶναι δηλαδή

1. J. Habermas, N. Luhmann, *Theorie der Gesellschaft oder Sozialtechnologie*, Frankfurt 1971, σ. 85.

2. Στὸ ἴδιο, σ. 89.

3. Στὸ ἴδιο, σ. 95.

βιώματα πού ἀποτελοῦν πραγματικές προϋποθέσεις γιά τὸ πράττειν καὶ τὸν δύο συστημάτων καὶ πού βρίσκονται στὸ ἐπίπεδο τῆς πραγματικότητας. Ὁ τρίτος παράγον (προσδοκώμενες πιθανότητες) δὲν εἶναι ἀκόμα βίωσιμος, δὲν ἀποτελεῖ πραγματική ἀλλὰ εἰκαζομένη προϋπόθεση γιά τὸ πράττειν τὸν δύο συστημάτων καὶ βρίσκεται ἀκόμα στὸ ἐπίπεδο τοῦ πιθανοῦ.

Μέσω τοῦ πράττειν ἡ πολυπλοκότητα ἀναφέρεται στὴν πραγματικότητα, δημιουργεῖ καινούργιες προϋποθέσεις καὶ λειτουργεῖ ὡς ὀριακή προϋπόθεση γιά τὴ διάρθρωση τῶν συστημάτων. Αὐτὸ σημαίνει ὅτι πρέπει νὰ λάβουν χώρα ἐκλεκτικές διαδικασίες, οἱ ὁποῖες νὰ διευκολύνουν τὸ πράττειν (δηλαδὴ τὴν ἀπόφαση γιά τὴν πράξη α καὶ ὄχι μιὰ ἄλλη). Αὐτὲς οἱ διαδικασίες ἐκλογῆς ὀδηγοῦν σὲ «ἕνα συμπλεγμα ἀρνήσεων μὲ τὴ βοήθεια τῶν ὁσίων δημιουργοῦνται ταυτότητες σὲ ἕναν πολυδιάστατο καὶ πολυπλοκο ἀντικειμενικά, κοινωνικά καὶ χρονικά κόσμο. Ἐτσι δημιουργεῖται ἡ ἐντύπωση ὅτι ὑπάρχει ἕνας ἀντικειμενικός καὶ στίς πιθανότητες του περιορισμένος κόσμος, πὸ εἶναι ἀνεξάρτητος ἀπὸ τίς βιώσεις τῆς ἐκάστοτε στιγμῆς, κι ἀκόμη ὅτι ὁ ὄριζον τοῦ πεδίου ἐκλογῆς μπορεῖ νὰ ὀριστεῖ.»¹

Ἀπὸ ἀντικειμενική ἄποψη αὐτὲς οἱ διαδικασίες ἐκλογῆς διευκολύνονται γιατί ἕνα ἀντικείμενο ἀποκλείεται ταυτόχρονα νὰ εἶναι κάτι ἄλλο, δηλαδὴ αὐτὸ τὸ ἄλλο ἀπορρίπτεται (ἀρνήση). Μὲ αὐτὴ τὴν ἀρνήση τοῦ δυναμένου νὰ ἀπορριφθεῖ κερδίζεται ταυτότητα γιά ἕνα ἀντικείμενο, πράγμα τὸ ὁποῖο κάνει τίς πιθανότητες νὰ φαίνονται περιορισμένες. Ἐτσι διευκολύνεται τὸ πράττειν, ἐπειδὴ μειώνονται οἱ πιθανότητες σφάλματος καὶ αὐξάνεται ἡ βεβαιότητα γιά τὴν ὀρθότητα τοῦ πράττειν ἀναφορικά μὲ μιὰ λειτουργία. Μὲ ἄλλα λόγια ἐπιδρᾶ ἡ ταυτότητα σὰν προϋπόθεση τῆς ἐπεξεργασίας βιωμάτων.

Ἀπὸ κοινωνική ἄποψη διευκολύνονται αὐτὲς οἱ διαδικασίες ἐκλογῆς γιατί «ἕνα μὴ-ἐγὼ ἀναγνωρίζεται ὡς ἕνα διαφορετικὸ ἐγὼ καὶ βιώνεται ὡς φορᾶς ἴδιον καὶ διαφορετικῶν βιωμάτων καὶ κοσμικῶν προοπτικῶν.»² Μ' αὐτὴ τὴν προϋπόθεση τῆς μὴ ταυτότητας τῶν ὑποκειμένων πὸ βιώνονται ἐπιτυγχάνεται ἀντικειμενικότητα γιατί εἶναι δυνατό νὰ γίνεαι γενικευσιμὸς ἐξ αἰτίας τοῦ προστιοῦ τῶν συμπλεγμάτων τῶν ὁσίων ἡ πολυπλοκότητα ἔχει ἤδη μειωθεῖ ἀπὸ ἄλλα ὑποκείμενα. Γιατί καὶ τὰ δύο ὑποκείμενα πὸ συμμετέχουν στὴ βίωση βλέπουν τὸ ἕνα τὸ ἄλλο ὡς διάφορο ἀλλὰ τὰ ἀντικείμενα ἢ μᾶλλον ἡ ταυτότητα τῶν ἀντικειμένων εἶναι προστιτὴ καὶ σὰ δύο. Τὸ ὑποκείμενο δὲν εἶναι μιὰ ὄντολογική ὑπαρξὴ ἀλλὰ λαμβάνεται «ὡς μιὰ μορφή τῆς αὐτοδημιουργίας τοῦ ἀνθρώπου πὸ ἀπὸ κοινωνική ἄποψη εἶναι γεμάτη προϋποθέσεις».

Ἀπὸ χρονική ἄποψη διευκολύνονται αὐτὲς οἱ διαδικασίες ἐκλογῆς λόγω τοῦ ὅτι δὲν ὑπάρχουν διαφορᾶς χρόνου σὰ ὑποκείμενα πὸ συμμετέχουν στὴ βίωση. Γερᾶνε ταυτόχρονα. «Ἐτσι ἐπιτυγχάνεται ἡ ἐνότητα τοῦ διατομικά κατασκευασμένου χρόνου καὶ ἡ μεταδοτικότητα τῶν κοσμικῶν προοπτικῶν καὶ μαζί τῆς ἡ προσιτότητα τοῦ κόσμου. Ἐτσι κατορθώνεται νὰ βρίσκονται ὅλες οἱ πιθανότητες στὸ μέλλον καὶ καμιά στὸ παρελθόν—ἄρα εἶναι γιά ὅλους πιθανές.»³ Αὐτὸ σημαίνει ὅτι τὸ πράττειν ἀνευθύνεται στὸ μέλλον, δηλαδὴ στίς ἀκόμα μὴ βιωμένες πιθανότητες. Τὸ παρελθόν, δηλαδὴ οἱ πιθανότητες πὸ ἐμφανίζονται στὴ δομῆ τῶν συστημάτων ὡς συσσώρευση γνώσεων, εἶναι μόνο μιὰ προϋπόθεση.

2. Οἱ πιθανότητες λοιπὸν ἀποκοτῶν ταυτότητα στίς ἀνωτέρω διαστάσεις. Πῶς εἶναι ὅμως δυνατό νὰ ἀποκοτῶν ταυτότητα ἐνῶ βρίσκονται ἀκόμα στὸ μέλλον, δὲν ἀποτελοῦν δηλαδὴ βίωμα; Θὰ ἔπρεπε νὰ εἶναι δυνατὴ μιὰ γενικευσιμὸς πὸ θὰ μπορούσε νὰ ὑποθέσει ὅτι ὑπάρχει γενική συγκατάθεση γιά τὴν πιθανότητα οὕτως ὥστε νὰ ἀκολουθήσει καὶ τὸ ἀντίστοιχο πράττειν. Αὐτὸ σημαίνει ὅτι ἡ πιθανότητα ἢ μᾶλλον ἡ ταυτότητα μιᾶς πιθανότητας ἀποκατὰ πραγματικὴ ὕψη μέσω τοῦ πράττειν καὶ φαίνεται στὴ δομῆ τοῦ συστήματος ὡς συσσώρευση γνώσεων. Ἡ γενικευσιμὸς ὅμως πὸ κάνει τὸ πράττειν ἐφικτὸ δὲν εἶναι μεταφυσικὸ φαινόμενο. Πρέπει νὰ συλληφθῆ ὡς μιὰ ἐνέργεια πὸ ἀναφέρεται σὲ μιὰ λειτουργία. Αὐτὸ σημαίνει ὅτι ἡ γενικευσιμὸς δὲν εἶναι παράγωγο κανόνων πὸ ἡ προέλευσή τους ἔχει μεταφυσικὲς ρίζες, ἀλλὰ εἶναι κατασκευάσιμα πιθανό, ὄχι ὅμως κατ' ἐπιταγήν—δηλαδὴ ἐπιδέχεται ἀλλαγὴ, ἐφ' ὅσον αὐτὸ ἐπιβάλλεται. Σύμφωνα μὲ αὐτὴ τὴν ἀντίληψη ἡ γενικευσιμὸς περιέχει σὲ μεγάλο βαθμὸ θετικότητα, γιατί ἐπιτυγχάνεται μὲ μιὰ ἀπόφαση καὶ μὲ μιὰ ἄλλη εἶναι δυνατό νὰ οὐδετεροποιηθεῖ.

Αὐτὸ ἐξαρτᾶται ἀπὸ τίς ἐπιδράσεις πὸ πρέπει νὰ ἀσκῆσουν ἐπιρροή γιά νὰ ἐκπληρωθοῦν οἱ ἀντίστοιχες λειτουργίες. Ἐτσι ἡ δομῆ ἐνὸς συστήματος ἀποκατὰ μιὰ ἀνοικτὴ ταυτότητα πὸ δὲν ἀποκλείει τίς πιθανότητες διαφοροποιήσεων. Βέβαια προϋποτίθεται ὅτι ἡ ἀπόφαση (γιά τὴν ἐπίδραση α καὶ ὄχι β) πρέπει νὰ εἶναι φορᾶς νομιμότητας. Μὲ τὸν ὄρο νομιμότητα νοεῖται «μιὰ γενικευμένη προθυμία παραδοχῆς ἀποφάσεων πὸ ἀκόμα δὲν ἀποκρίσιμα περιεχόμενο, μέσα βέβαια σὲ ὀρισμένα ὄρια ἀνεκτικότητας.»⁴ Αὐτὸ σημαίνει ὅτι οἱ ἀποφάσεις πρέπει ἐκ τῶν προτέρων νὰ εἶναι κοινωνικοπολιτικές. Πρέπει νὰ ἔχουν σημασιολογικὴ ἀξία γιά τὴν πραγματικότητα, νὰ μποροῦν νὰ προκαλέσουν διαδικασίες ἐκλογῆς καὶ νὰ φέρουν πιθανότητες στὴν ἐπικαιρότητα. Ἡ πραγματικὴ κοινωνικοποίη-

1. J. Habermas, N. Luhmann, *Theorie der Gesellschaft oder Sozialtechnologie*, Frankfurt 1971, σ. 61.

2. Στὸ ἴδιο, σ. 51.

3. Στὸ ἴδιο, σ. 55.

4. N. Luhmann, *Legitimation durch Verfahren*, Neuwied 1969, σ. 28.

ση τῶν ἀποφάσεων συντελεῖται ὅταν αὐτές μεταδίδονται ὡς εἰδήσεις πού ἀποκοτῶν πληροφοριακό χαρακτήρα γι' αὐτοὺς πού τις δέχονται καὶ ἀκολούθως προκλινοῦν διατομικῆς ἐπικοινωνίας. Ἡ διατομικὴ ἐπικοινωνία εἶναι ἕνας μηχανισμὸς γενικεύσεων πού ὑπηρετεῖ τὴ διάρθρωση κοινωνικῶν συστημάτων.

Ἡ νομιμότητα ὡς παράγωγο ἀποφάσεων εἶναι ἐξαρτημένη ἀπὸ τὰ ὅρια ἀνεκτικότητας στὰ ὁποῖα κινεῖται. Τὰ ὅρια ἀνεκτικότητας δὲν εἶναι ἀρχῆς ἀπαράβατες ἀλλὰ σημεῖα ἐπαφῆς καὶ ταυτόχρονα διαφορᾶς διαφορετικῶν δομῶν, τὰ ὁποῖα ἰσχύουν γιὰ τὸν προσανατολισμὸ τῆς βίωσης καὶ τοῦ πράττειν. Ὅσο πῶ ἐλαστικά εἶναι αὐτὰ τὰ ὅρια τόσο πῶ μεγάλη εἶναι ἡ ἀνεκτικότητα.

Σ' αὐτὸ τὸ σημεῖο εἶναι ἀναγκαῖα μιὰ ἐπεξηγήση, ἐπειδὴ τὰ ὅρια ἀνεκτικότητας προϋποθέτουν ὅρια μεταξύ συστημάτων, δηλαδὴ διαφορᾶς στὶς δομὲς τῶν συστημάτων. Ἔτσι θὰ γίνεαι φανερό τί λειτουργεῖ γιὰ ἐπιτελοῦν τὰ ὅρια ἀνεκτικότητας καὶ πῶς ἐπιδρῶν στὸ πράττειν. Τὰ ὅρια αὐτὰ εἶναι ἀποτέλεσμα τῶν ὁρίων τῶν συστημάτων καὶ ταυτόχρονα ἡ προϋπόθεσή τους, δηλαδὴ τὰ ὅρια τῶν συστημάτων καὶ ὁ δείκτης τῶν ὁρίων τῆς ἀνεκτικότητας ἀλληλοεξαρτῶνται. Ἐπειδὴ τὰ συστήματα εἶναι σύνολα πράξεων, ἐπιδρῶν τὰ ὅρια ἀνεκτικότητας ὡς σύμφωνα ἢ μὴ σύμφωνα μὲ μιὰ πράξη, εἶναι δηλαδὴ μιὰ λειτουργικὰ εἰδικευμένη ἐνέργεια στὰ πλαίσια ἐνὸς συστήματος.

Αὐτὴ ἡ γενίκευση πού εἶναι ἀπαραίτητη γιὰ νὰ ἀποκοτῶν οἱ πιθανότητες πραγματικῆς μορφῆς μέσω τοῦ πράττειν, δρᾷ σὲ δύο ἐπίπεδα. Στὸ ἕνα ἐπίπεδο οὐδετεροποιεῖ τις πιθανότητες πού δὲν ἔχουν σημασία γιὰ δεδομένες λειτουργίες, καὶ στὸ ἄλλο δημιουργεῖ καινούργιες προϋποθέσεις, ἐφ' ὅσον προηγηθεῖ πράξη καὶ οἱ πιθανότητες ἀποκτήσουν ἐπικαιρότητα. Μὲ τὸν τρόπο αὐτὸ μειώνονται τὰ συμπλέγματα (ἢ μὲ ἄλλα λόγια ἡ πολυπλοκότητα) ἀλλὰ δὲν ἐξαφανίζονται ἀπὸ τὸν ὁρίζοντα. Ἡ περιοριστικὴ ἐπίδραση πού ἔχει αὐτὴ ἡ γενίκευση εἶναι ἀναγκαῖα καὶ δὲν σημαίνει ὅτι ἀποκλείει τὴν πιθανότητα γιὰ διαφορετικὸ πράττειν. Αὐτὴ ἡ ἐπίδραση εἶναι μιὰ ἀντικειμενικὴ, κοινωνικὴ καὶ χρονικὴ ἀναγκαιότητα τῆς πραγματικῆς ταυτότητας μὴ πιθανότητας. Εἰδ' ἄλλως δὲν θὰ ἦταν τὸ πράττειν δυνατό. Ἡ δημιουργία τῶν καινούργιων προϋποθέσεων γιὰ τὸ πράττειν δὲν σημαίνει ὅτι ἡ διαδικασία ἐκλογῆς γίνεται ἀδύνατη λόγω τῆς ἐπιβάρυνσής της μὲ νέες προϋποθέσεις. Καὶ τοῦτο γιὰ τὸ πράττειν δρᾷ στὸ πλαίσιο τοῦ συστήματος καὶ δὲν εἶναι ἀτομικὴ ἐνέργεια.

Οἱ προσδοκίες πού εἶναι συνδεμένες μὲ τὸ πράττειν εἶναι σὲ τέτοιο βαθμὸ γενικευμένες καὶ τυποποιημένες πού ἐμφανίζονται ὡς διαδικασίες. Ὁ ὁρος διαδικασία δηλώνει μιὰ συνέχεια ἀποφάσεων «τῆς ὁποίας κάθε ἐπὶ μέρος ἀπόφαση ἀποτελεῖ γε-

γονὸς γιὰ τὸν καθένα πού παίρνει μέρος σ' αὐτὴ καὶ μὲ αὐτὸ τὸν τρόπο δίνει στοὺς ἄλλους συμμετέχοντες τις προϋποθέσεις γιὰ κάθε μετέπειτα ἀπόφασή τους. Ἔτσι διαρθρώνεται ἡ ὅλη κατάσταση χωρὶς βέβαια καὶ νὰ προδιαγράφεται ποιὰ ἀπόφαση πρέπει νὰ ληφθεῖ στὴ συνέχεια».¹ Αὐτὸ δείχνει ὅτι ἡ διαδικασία ἀπαυθύνεται στὶς πιθανότητες πού δὲν ἀποτελοῦν βιώματα, δηλαδὴ στὸ μέλλον. Μὲ τις ἀποφάσεις πού ἀκολούθως γίνονται πράξεις μεταφέρεται τὸ μέλλον στὸ παρόν, γίνονται οἱ πιθανότητες πραγματικότητα καὶ ἐμφανίζονται ὡς διαρθρωτικὰ στοιχεῖα στὸ σύστημα, στὰ πλαίσια τοῦ ὁποίου ἐφαρμόστηκε ἡ διαδικασία. Ἡ διαδικασία λοιπὸν εἶναι μιὰ λειτουργικὰ εἰδικευμένη ἐνέργεια πού διευκολύνει τὸ πράττειν τυποιώντας τις προϋποθέσεις γιὰ τις λαμβανόμενες ἀποφάσεις, πού ὁμως δὲν προδιαγράφουν τὸ ἀποτελεστικὸ τῆς διαδικασίας γιὰ τὴν οἱ προϋποθέσεις γιὰ τις ἀποφάσεις πού λαμβάνονται σχετίζονται μὲ «ἀνοικτὲς» πιθανότητες πού δὲν ἀποτελοῦν βιώματα. Οἱ τυποποιημένες προϋποθέσεις προδιαγράφουν (μόνο μὲ τὴν ἔννοια ὅτι ὀριοθετοῦν) μιὰ διαδικασία ὡς πρὸς ἄλλες, τῆς ὁποίας ἔτσι ἀεῖται ἡ ἀποδοτικότητα, ἀφοῦ ἀποκλείονται πιθανότητες πού δὲν ἔχουν σημασία. Αὐτὸ σημαίνει ὅτι ἡ διαδικασία ἔχει δομῆ. Γενικεῖαι προσδοκίες πού νὰ ἔχουν ἰσχύ γιὰ τοὺς συμμετέχοντες στὴ διαδικασία αὐτὴ, ἀλλὰ μόνον στὸ βαθμὸ πού αὐτὸ εἶναι ἀπαραίτητο γιὰ μιὰ λειτουργία καὶ ὄχι γιὰ τὸ ἀποτέλεμά της.

Αὐτὸ εἶναι μιὰ πολὺ σπουδαία διαφοροποίηση πού χαρακτηρίζει τὴ λειτουργία τῆς διαδικασίας, ἡ ὁποία καὶ ἀντιστοιχεῖ στὴ συμβατικότητα τῆς βίωσης. Ἔτσι, στὴν ἴδια διαδικασία μποροῦν νὰ ληφθοῦν ἐκλεκτικῆς ἀποφάσεις πού βρίσκονται ἀκόμα καὶ σὲ ἀντίθεση. Ἐκεῖνο πού ἔχει σημασία εἶναι νὰ ὑπηρετοῦν μιὰ λειτουργία. Μὲ ἄλλα λόγια ἡ διαδικασία εἶναι ἕνα ὄργανο γιὰ τὴ μεταφορὰ λειτουργικὰ ἰσοτίμων πιθανοτήτων ἀπὸ τὸ ἐπίπεδο τοῦ πιθανοῦ καὶ μὴ διαρθρωμένου, στὸ ἐπίπεδο τοῦ πραγματικοῦ καὶ διαρθρωμένου.

Προϋπόθεση ὁμοῦ γιὰ τὴ διαδικασία εἶναι ἡ διατομικὴ ἐπικοινωνία αὐτῶν πού συμμετέχουν σὲ αὐτὴ, γιὰ νὰ μποροῦν νὰ λαμβάνονται ἀποφάσεις γιὰ λειτουργικὰ ἰσοτίμες πιθανότητες πού ἀποκοτῶν ταυτότητα ἀναφορικὰ μὲ τις τρεῖς διαστάσεις τῆς βίωσης (ἀντικειμενικὴ, κοινωνικὴ, χρονικὴ), ὁπότε εἶναι δυνατὴ καὶ ἡ μεταφορὰ τους στὴν πραγματικότητα.

Ἡ διατομικὴ ἐπικοινωνία σ' αὐτὸ τὸ πλαίσιο εἶναι ἕνας μηχανισμὸς γενίκευσης πού κάνει τὸ πράττειν καὶ τὴ βίωση δυνατὰ, ἐφ' ὅσον οἱ διοχετευόμενες εἰδήσεις ἀποκοτῶν πληροφοριακὴ ἀξία γιὰ τοὺς συμμετέχοντες. Ἔτσι διευκολύνονται οἱ ἐργασίες ἐκλογῆς γιὰ τὸν μέσω τῶν πληροφοριῶν περιορίζεται

1. N. Luhmann, *Legitimation durch Verfahren*, Neuwied 1969, σ. 40.

ὁ ὀρίζοντας τῶν πιθανοτήτων μετὰ τὴν ἄρνηση τῶν μὴ λειτουργικῶν ἀπὸ αὐτῆς. Ὅταν λέμε ὅτι μιὰ εἰδηση ἔχει πληροφοριακὴ ἀξία, ἐννοοῦμε ὅτι ἡ εἰδηση σχετίζεται μετὰ τὴν λειτουργία στὰ πλαίσια τῆς ὁποίας θὰ λάβει χώρα ἡ βίωση. Ὁ συσχετισμὸς δὲ αὐτὸς παριστᾷ τὴν πιθανότητα στὸ βαθμὸ τῆς λειτουργικότητάς της ἀπέναντι σὲ μιὰ δοσμένη δομῆ.

Μὲ αὐτὸ τὸν τρόπο ἀσφαλιζεται τὸ πράττειν καὶ μειώνεται ὁ κίνδυνος πλάνης. Αὐτὴ ἡ ἀσφάλιση ἐναντὶν τῆς πλάνης δὲν ἐννοεῖται ἐδῶ ὡς νομιμοποιουσα ἀρχὴ ἀλλὰ μόνον ὡς μέσον ἢ μᾶλλον ὄργανον ποὺ διευκολύνει τὸ πράττειν. Γι' αὐτὸ ἀκριβῶς διαρκεῖ αὐτὴ ἡ ἀσφάλεια μέχρι νὰ γίνῃ μιὰ πράξη. Ἐφ' ὅσον βιωθεῖ μὴ πιθανότητα, μορεῖ νὰ προκαλέσει μιὰ ἀπόφαση ποὺ νὰ ἀναιρεῖ τὴν προηγουμένη καὶ νὰ τὴν οὐδετεροποιεῖ, ἀν βέβαια ἡ δευτέρα ἀπόφαση εἶναι λειτουργικὰ ἰσότημη.

Θὰ μπορούσε νὰ δημιουργηθεῖ ἡ ἐντύπωση πῶς ἐδῶ ὑπάρχει μιὰ ἀντίφαση. Γιατὶ δὲν εἶναι δυνατόν νὰ ληφθεῖ μιὰ ἀπόφαση καὶ ἀκολουθῆσιν μὲ μεταβληθεῖ σὲ πράξη ποὺ κλείνει μιὰ διαδικασία, καὶ σὲ ἕνα χρονικὰ κατοπινὸ σημεῖο στὰ πλαίσια τῆς ἴδιας διαδικασίας νὰ ληφθεῖ μιὰ ἄλλη ἀπόφαση. Αὐτὴ ὁμως ἡ φαινομενικὴ ἀντίφαση ἐξαφανίζεται ὅταν ἡ ἀπόφαση καὶ κατ' ἀκολουθίαν τὸ πράττειν συλληφθῶν στὴ θετικότητά τους εἰς συνάρτησιν μετὰ τὴν λειτουργία ποὺ προϋποθέτουν. Δηλαδή ἡ ἀπόφαση καὶ ὡς συνέπεια τῆς ἡ πράξης καὶ ἡ χρονικὴ διάρκεια τῆς διαδικασίας δὲν θεωροῦνται σταθερῆς κατηγορίες ἀλλὰ ἀλληλοεξαρτώμενες. Αὐτὸ σημαίνει ὅτι ὁ χρόνος ἀπέναντι στὸ πράττειν δὲν συμπεριφέρεται στατικά. Ὁ χρόνος μορεῖ νὰ συλληφθεῖ μὲσω τοῦ πράττειν καὶ ἀντιστρόφως.

Σ' αὐτὸ τὸ πλαίσιο ἐπιδρᾷ ὁ χρόνος σὲ συνάρτησιν μετὰ τὴν διαδικασία καὶ τὴν λειτουργία τὴν ὁποία ὑπηρετεῖ, γιατί ἡ χρονικὴ διάρκεια μορεῖ νὰ θετικοποιηθεῖ σχετικὰ μετὰ τὴν διαδικασία ὡς μηχανισμὸ καὶ ὄχι σχετικὰ μετὰ τὸ ἀποτέλεσμα τῆς διαδικασίας.

Πῶς ἐπιδρᾷ ὁμως ἡ θετικοποίηση τῆς βίωσης καὶ τοῦ πράττειν στὴν διαδικασία;

Μὲ τὸν ὄρο θετικοποίηση τῆς βίωσης καὶ τῆς πράξης νοεῖται ὅτι ἡ βίωση καὶ ἡ πράξη εἶναι ἀποτελέσματα μιᾶς διαδικασίας ἐκλογῆς καὶ ὡς ἐκ τούτου ἐναλλάξιμα, ἀφοῦ τὸ ἀποτέλεσμα δὲν προϋπάρχει ἀλλὰ εἶναι δημιούργημα ἀποφάσεων. Αὐτὸ βέβαια εἶναι δυνατό ὑπὸ τὴν προϋπόθεση ὅτι ὑπάρχουν λειτουργικὰ ἰσότητες πιθανότητας.

Ἡ θετικοποίηση λοιπὸν αὐξάνει τὸν κίνδυνον πλάνης καὶ ἀσυνεχίας μιᾶς διαδικασίας, γιατί τὸ πράττειν καὶ κατ' ἀκολουθίαν ἡ βίωση εἶναι ἀποτελέσματα ἀποφάσεων ποὺ δὲν εἶναι παράγωγα σταθερῶν ἀξιωμάτων. Ἡ λήψη αὐτῶν τῶν ἀποφάσεων γίνεται σὲ συνάρτησιν μετὰ λειτουργίας στὰ πλαίσια συστημάτων τὰ ὁποία ἀπὸ τὴν μιὰ πλευρὰ μειώνουν τὰ συμπλέγματα (πολυπλοκότητα) καὶ ἀπὸ τὴν ἄλλη ἀλλάζουν τὴν δομὴ τους μετὰ τὸν καταθῆσιν ὑψηλότερης

στάθμης πολυπλοκότητα. Αὐτὴ ἡ ἀλλαγὴ στὴ δομὴ τῶν συστημάτων προκαλεῖ καινούργιες ἐκλεκτικὲς διαδικασίες ἐξ αἰτίας τῶν νέων προϋποθέσεων ποὺ ἐμφανίζονται στὴ δομῆ. Ἐπειδὴ ὁμως ἡ διάρκεια τῆς ἐπιρροῆς μιᾶς ἀπόφασης ἀναφέρεται μετὰ τὴν ὑψηλότερης στάθμης πολυπλοκότητα, γίνεται ἀπαραιτήτως ἕνας μηχανισμὸς, ὁ ὁποῖος θὰ διαρθρῶναι αὐτὴ τὴν διαδικασία καὶ θὰ ἐξασφαλίσει συνέχεια, ὥστε αὐτὴ ἡ ἀλυσίδα τῶν ἀποφάσεων νὰ κανονικοποιεῖται. Αὐτὸ βέβαια δὲν σημαίνει τὴν κονσερβοποίηση τῶν, ἀλλὰ διευκόλυνση τῆς λήψης ἀποφάσεων καὶ τοῦ πράττειν μὲσω τῆς τυποποίησης, δηλαδή τῆς γενίκευσης τῶν προσδοκιῶν. Αὐτὴ ἡ γενίκευση πρέπει νὰ ληφθεῖ ἀρχικὰ ὡς ὑπόθεση ὑπάρξεως συγκατάθεσης, στὸ ἐπίπεδο τοῦ πιθανοῦ. Αὐτὸ σημαίνει ὅτι ἡ ὑποτιθέμενη συγκατάθεση δὲν εἶναι ἀξιοματικῆς προέλευσης. Ἐπιτυχάνεται μετὰ ἀπόφαση καὶ ὡς ἐκ τούτου εἶναι ἐναλλάξιμη. Ἐχει δηλαδή ἰσχὴ στὸ πλαίσιο μιᾶς λειτουργίας. Τὸ γεγονός ὅτι ἡ ὑποτιθέμενη συγκατάθεση κινεῖται στὸ ἐπίπεδο τοῦ πιθανοῦ, σημαίνει ὅτι ἀναφέρεται σὲ πιθανότητες ποὺ δὲν ἔχουν ἀκόμα μεταφερθεῖ στὴν πραγματικότητα. Σ' αὐτὴ τὴ συνάρτησιν δρᾷ ἡ συγκατάθεση ὡς μέσο γιὰ τὴν μεταφορὰ τοῦ μέλλοντος στὸ παρόν. Γιὰ νὰ ὑποτεθῆ ὁμως συγκατάθεση σχετικὰ μετὰ πιθανότητες, προϋποτίθεται ὅτι οἱ πιθανότητες ἔχουν ταυτότητα τὴν ὁποία ἀποκοτῶν στὶς τρεῖς γνωστὲς διαστάσεις (ἀντικειμενικῆ, κοινωνικῆ, χρονικῆ). Αὐτὸ δείχνει ὅτι ἡ συγκατάθεση δὲν εἶναι ἀποτέλεσμα ἀθαιρέτων ἀποφάσεων ἢ ὁμοφωνίας ὑποκειμένων μετὰ φυσικῆ ἔννοια. Ἡ συγκατάθεση ἐκλαμβάνεται ὡς μιὰ λειτουργικὰ εἰδικευμένη ἐνέργεια ποὺ κάνει τὴν πράξη καὶ τὴν βίωση ἐφικτές.

Γιὰ νὰ δοθεῖ τώρα ἀπάντησιν στὸ ἐρώτημα πῶς ἐπιδρᾷ ἡ θετικοποίηση τῆς βίωσης καὶ τοῦ πράττειν στὴν διαδικασία, πρέπει νὰ συσχετισθεῖ ἡ διαδικασία μετὰ τὴν συγκατάθεση.

Ἡ συγκατάθεση εἶναι προϋπόθεση γιὰ τὴν διαδικασία, μετὰ τὴν ἔννοια ὅτι γενικεύει τὴν δημιουργία ταυτότητας τῶν πιθανοτήτων σὲ τέτοιο βαθμὸ, ὥστε οἱ ἀποφάσεις ποὺ παίρνονται σὲ μιὰ διαδικασία νὰ ἐπιδρῶν ὡς προϋποθέσεις γιὰ τοὺς συμμετέχοντες σ' αὐτὴ. Ἡ συγκατάθεση λοιπὸν εἶναι ἀπαραίτητη γιὰ τὴν διαδικασία, γιατί ὑπηρετεῖ τὴν διάρθρωσιν τῆς καὶ τῆς δίνει συνέχεια, ἀφοῦ οἱ πιθανότητες ἐπιδρῶν διαρθρωτικὰ, δηλαδή ὡς προϋποθέσεις γιὰ μὲλλοντικὸν πράττειν.

Πῶς ὁμως ἐκλαμβάνεται τὸ ὑποκείμενο σ' αὐτὴ τὴν συνάρτησιν, δηλαδή ὡς συμμετέχων σὲ μιὰ διαδικασία καὶ κατ' ἐπέκτασιν στὸ σύστημα ποὺ τὴν ἐφαρμόζει; Μὲ ἄλλα λόγια πῶς συμπεριφέρεται τὸ πρᾶτον ὑποκείμενον ἀναφορικὰ μετὰ τὶς ἐνέργειες ἐκλογῆς ποὺ λαβαίνουν χώρα στὶς διαδικασίες ἐνὸς συστήματος; Ἡ, ἀκόμα σαφέστερα διατυπωμένη ἡ ἐρώτησιν, εἶναι δυνατό νὰ ἐκληφθεῖ τὸ ὑποκείμενον ὡς συνειδητὸ μετὰ μεταφυσικὴ οὐσία;

Μιά τέτοια όμως αντίληψη των πραγμάτων θα σήμαινε ότι η ιδιάζουσα μορφή επεξεργασίας βιωμάτων δεν είναι μία λειτουργικά ειδικευμένη ενέργεια, αλλά δημιουργείται από τη συνείδηση ενός μεταφυσικού υποκειμένου. Αυτό σημαίνει ότι η ιδιάζουσα μορφή επεξεργασίας βιωμάτων είναι μία ποιότητα που ηγάζει από το υποκείμενο και όχι από τη δοσμένη πραγματικότητα και που μέσω αυτού προσδιορίζονται τα διάφορα φαινόμενα αυτής της πραγματικότητας. ² Αλλά τότε άποκτά το υποκείμενο μία ολοκληρωτική ποιότητα (Totalität). Σε μία τέτοια περίπτωση όμως πρέπει να είναι δυνατό να δηλωθεί πώς όρίζεται αυτό το υποκείμενο, και τότε ή πρέπει να προϋποτεθούν ένα μεταφυσικό και ένα εμπειρικό υποκείμενο για να μπορεί το πρώττον υποκείμενο να συλληφθεί ως εμπειρικό αλλά και ως ύπαρκτο (είδ' άλλως θα συλληφθεί κάτι που δεν υπάρχει), ή πρέπει να προϋποτεθεί ένα υποκείμενο που δεν μπορεί να συλλάβει έαυτό, διότι ως ύπαρκτο φαινόμενο πρέπει να μπορεί να συλλάβει έαυτό και ως ταυτότητα. Σε μία τέτοια συνάρτηση πρέπει να προϋποτεθεί ή ύπαρξη ενός νοήματος για το υποκείμενο. Κάτι τέτοιο όμως είναι αντιφατικό γιατί το ίδιο υποκείμενο δεν θα μπορούσε να δημιουργήσει αυτό το νόημα, δηλαδή τη δικαίωση του. «Η έννοια της ύπάρξεως νοήματος είναι πρωταρχική, δηλαδή όρίζεται χωρίς αναφορά στο υποκείμενο γιατί αυτό ως ταυτότητα με νόημα προϋποθέτει την έννοια της ύπάρξεως νοήματος.» ³ Όταν όμως είναι έτσι, ότι δηλαδή ή έννοια του νοήματος όρίζεται χωρίς αναφορά στο υποκείμενο, τότε πώς είναι ή σχέση ανάμεσα στη συνείδηση και στην ύπαρξη νοήματος;

² Αν ξεκινήσουμε από την άρχη ότι ή ύπαρξη νοήματος είναι δυνατό να όρισθεί σε αναφορά προς λειτουργίες, δηλαδή ως μία ιδιάζουσα μορφή επεξεργασίας βιωμάτων και ότι ή συνείδηση δεν είναι μία μεταφυσική ποιότητα αλλά μία ποιότητα «που κανονίζει όχι την εισαγωγή διαφόρων στοιχείων στο ψυχικό σύστημα αλλά τη δυνατότητά τους να εκλεγούν, όχι τα φαινόμενα input-output αλλά την έσωτερική επεξεργασία από κοσμικές έντοπίσεις, όχι το ήλικό αλλά την επίδοση της βίωσης»,² τότε επιδρά ή ιδιάζουσα αυτή μορφή της επεξεργασίας βιωμάτων ως δομή της συνείδησης. Αυτό σημαίνει ότι ό συμμετέχων σε μία διαδικασία είναι μία απαραίτητη προϋπόθεση για να λαμβάνονται αποφάσεις που μεταβάλλουν λειτουργικά ισότιμες πιθανότητες σε προϋποθέσεις για το πράττειν και έτσι να πληρώνεται οί λειτουργίες μέσα σ' ένα σύστημα. Αυτές οί αποφάσεις ρυθμίζονται από την ύπαρξη νοήματος, δηλαδή ό συμμετέχων σε μία

διαδικασία πραγματώνει το νόημα σε συνάρτηση με τις λειτουργίες ενός συστήματος. Και όταν το νόημα (δικαίωση με άλλα λόγια) επιδρά διαφωτικά άναφορικά με τη συνείδηση, τότε ό συμμετέχων σε μία διαδικασία γίνεται ό φορέας της δομής αυτής της διαδικασίας.

3. Και γίνεται φορέας παίρνοντας ρόλους. «Ρόλοι είναι σύνολο προσδοκιών, οί όποιοι στην έκτασή τους περιορίζονται από το γεγονός, ότι μπορούν να πραγματοποιηθούν από έναν άνθρωπο, χωρίς όμως να είναι φτιαγμένοι στά μέτρα όρισμένων ανθρώπων, αλλά είναι δυνατό να πραγματοποιηθούν από διαφορετικούς φορείς. Μέσω της ταυτότητας του ρόλου είναι δυνατή ή μεταφορά προσδοκιών από πρόσωπο σε πρόσωπο.»³ Οί προσδοκίες που περιέχει ένας ρόλος δεν είναι τίποτα άλλο παρά προσδοκίες με λειτουργικά δομημένη ειδίκευση, έφ' όσον οί ρόλοι άναφέρονται σε μία δομή, δηλαδή έφ' όσον διαμορφώνονται από βιώσιμες πιθανότητες.

³ Εάν όμως ό ρόλος ήταν μόνο μία δομική επίδραση, τότε θα ήταν ένα άχρηστο παρασκεύασμα, έφ' όσον ξεκινάμε από την άρχη ότι μία διαδικασία πρέπει να άπευθύνεται στο μέλλον, δηλαδή στις πιθανότητες που δεν άποτελούν βιώματα, για να διευκολύνουν οί ρόλοι το πράττειν όχι επειδή διαφυλάσσουν και μεταδίδουν σε παράδοση τις πιθανότητες που άποτελούν βιώματα, αλλά επειδή είναι παρασκευάσματα άνοικτά άπέναντι στο μέλλον. Οί ρόλοι δηλαδή πρέπει να είναι δυνατό να διαφοροποιηθούν, πρέπει να είναι σε μεγάλο βαθμό θετικοποιημένοι. Αυτό είναι έφικτό, έφ' όσον οί ρόλοι είναι άποτέλεσμα άποφάσεων που δεν έχουν άξιωματική αλλά λειτουργική ισχύ. Δηλαδή δεν παίρνονται αυτοί οί ρόλοι από μία μεταφυσική συνείδηση, αλλά από φορείς λειτουργιών. Οί ρόλοι έχουν σχέση λοιπόν με τις πιθανότητες που άποτελούν βιώματα, με αυτές που βρίσκονται άκόμα στο μέλλον και με τις λειτουργίες τις όποίες υπηρετούν οί άποφάσεις που παίρνονται σε μία διαδικασία.

Για να μη διακοπεί ή συνέχεια μίς διαδικασίας και μειωθεί ή άποδοτικότητα της πρέπει να είναι έφικτη ή μεταβίβαση ενός ρόλου ώστε να είναι πραγματοποιήσιμος, ανεξάρτητα από τους διαφόρους φορείς του. Αυτό γίνεται με τη βοήθεια μίς γενίκευσης από τη μία πλευρά και από την άλλη με τη βοήθεια μίς τέτοιας επίδρασης του φορέα ενός ρόλου που επιτρέπει τη γενίκευση.

⁴ Η γενίκευση προσδοκιών πραγματοποιείται μέσω της δομής της διαδικασίας και είναι ανεξάρτητη από πρόσωπα, άν το πρόσωπο βέβαια δεν συλληφθεί ως μεταφυσική εμφάνιση, αλλά ως μία ταυτό-

1. J. Habermas, N. Luhmann, *Theorie der Gesellschaft oder Sozialtechnologie*, Frankfurt 1971, σ. 28.

2. Στο ίδιο, σ. 39.

3. N. Luhmann, *Rechtssoziologie*, Hamburg 1972, σ. 86.

τητα ή απόκτηση της οποίας γίνεται στο πλαίσιο σχέσεων μεταξύ πράξεων και δεν θεωρείται δεδομένη. Έτσι βοηθούν οι ρόλοι τα πρόσωπα στην απόκτηση ταυτότητας, εφ' όσον θεωρούνται βέβαια διαρθρωτικά φαινόμενα λειτουργικών σχέσεων των διαφόρων πράξεων. Η δέ δομή αποκτά ταυτότητα όχι μόνο μέσω των πιθανοτήτων που αποτελούν βιώματα, αλλά μέσω και αυτών που βρίσκονται στο μέλλον. Αυτό ακριβώς αποτελεί εγγύηση για τη συνέχεια μιας διαδικασίας, γιατί ο ρόλος κάνει έφικτη τη μεταφορά πιθανοτήτων από το μέλλον στο παρόν και ακολούθως στο παρελθόν. Αυτή η μεταφορά είναι προϋπόθεση για την ταύτιση των προσώπων που είναι φορείς ρόλων. Η ταύτιση αποκτάται από το πρόσωπο μέσω του λειτουργικού νοήματος, δηλαδή τη στιγμή που συντελείται η διεργασία για την έκλογη αναφορικά με δεδομένες λειτουργίες, τότε επιτυγχάνεται και η ταύτιση του προσώπου. Αυτό σημαίνει ότι η μεταβίβαση ενός ρόλου από πρόσωπο σε πρόσωπο είναι δυνατή, επειδή η ταυτότητα του προσώπου δεν προϋποτίθεται αλλά είναι μια ποιότητα που αποκτάται κατά τη διάρκεια της πραγματοποίησης του ρόλου.

4. Όπως ήδη προαναφέρθηκε, είναι μια γενίκευση αναγκαία για να αποκτούν οι πιθανότητες ταυτότητα και να προκαλούν πράξεις, οι οποίες δίνουν στις πιθανότητες επικαιρότητα στα πλαίσια μιας διαδικασίας. Αυτή η γενίκευση αποτελεί συνάρτηση με το λειτουργικό νόημα. Αυτό σημαίνει ότι δεν είναι αυθαίρετη, αλλά μια λειτουργικά ειδικευμένη ενέργεια ή οποία δίνει στο πράττειν αντικειμενικότητα ή με άλλα λόγια τον πραγματικό του χαρακτήρα. Αυτό το φαινόμενο της μεταδόσεως αντικειμενικότητας ονομάζουμε θεσμοποίηση.

Η θεσμοποίηση δεν είναι μια αμετάβλητη κατηγορία. Ο αντικειμενικός χαρακτήρας που δίνει στις πιθανότητες είναι μια αναγκαία υπόθεση για να γίνει το πράττειν έφικτο. Και επειδή οι πιθανότητες είναι συμβατικές, είναι και ο αντικειμενικός τους χαρακτήρας συμβατικός (δηλ. αποτέλεσμα αποφάσεων, άρα ουδετεροποιήσιμος). Αυτό σημαίνει ότι ο αντικειμενικός χαρακτήρας μιας πιθανότητας πρέπει να είναι λειτουργικά ισότιμος όπως και η πιθανότητα η ίδια. Με αυτόν τον τρόπο γίνεται ο δείκτης αληθείας μιας πιθανότητας σχετικός, επειδή η πιθανότητα είναι μια ανάμεσα σε πολλές και η επικαιροποίησή της ή μη είναι αποτέλεσμα αποφασής που επιδέχεται άναιρση ή ουδετεροποίηση. Αυτό εξαρτάται από το τι απαιτεί η πλήρωση μιας λειτουργίας στα πλαίσια ενός συστήματος και των εξωτερικών του σχέσεων. Εκείνο που έχει μεγάλη σημασία είναι ότι η θεσμοποίηση παρέχει αντικειμενικότητα, ή οποία είναι απαραίτητη προϋπόθεση για το πράττειν. Με την έννοια αντικειμενικότητα νοείται ότι οι προσδοκίες, που προκαλούν οι πιθανότητες

αναφορικά με την πλήρωση και που λειτουργούν σε ένα σύστημα, καθώς και η δομή αυτού του συστήματος, περιέχουν σε μεγάλο βαθμό συγκατάθεση, ή οποία όμως δεν είναι υποκειμενική, είναι μια λειτουργικά ειδικευμένη ενέργεια, δηλαδή δημιουργείται μέσω του λειτουργικού της νοήματος.

Ανακεφαλιώνοντας: θεσμοποίηση είναι μια απαραίτητη προϋπόθεση για το πράττειν γιατί καλύπτει τις πιθανότητες με αντικειμενικότητα, ή οποία είναι αναγκαία για να μπορεί μια βιώσιμη πιθανότητα να γίνει δομικό στοιχείο. Αυτό γίνεται με τη βοήθεια της σιγουριάς που προκαλεί ή αντικειμενικότητα στους συμμετέχοντες σε μια συνάρτηση πράξεων. Αυτή η σιγουριά είναι ένα όργανο που διευκολύνει το πράττειν και είναι αποτέλεσμα της υποθέσεως συγκατάθεσης όσον αφορά τη λειτουργικότητα των πιθανοτήτων ανεξάρτητα από το αν αποτελούν βιώματα ή όχι. Η αντικειμενικότητα δηλαδή που παίρνουν οι πιθανότητες μέσω της θεσμοποίησης είναι ή γενική της συγκατάθεσης.

Η συγκατάθεση όμως εξαρτάται από μια λειτουργία. Αυτό σημαίνει ότι δρα σε δύο επίπεδα, στη δομή ενός συστήματος και στις πιθανότητες που δεν αποτελούν βιώματα ακόμα, γενικεύοντας και στις δύο περιπτώσεις την απόφαση για ένα όρισμένο πράττειν, δίνοντας της αντικειμενικότητα και κάνοντας βιώσιμη την επίδραση που πράττειν ως λειτουργικής ενέργειας. Έτσι αποκτά αυτή η επίδραση δομικό χαρακτήρα και ισχύει για όλους τους συμμετέχοντες σε μια συνάρτηση πράξεων, γιατί γίνεται πλέον κοινή προσδοκία. Η εμπιστοσύνη που παράγεται με τη βοήθεια της συγκατάθεσης «δυναμώνει το παρόν στη δυνατότητά του να συλλάβει πολυπλοκότητα και ταυτόχρονα να την άπλοποιήσει, δυναμώνει τα ισχύοντα απέναντι στα μελλοντικά γεγονότα και έτσι γίνονται έφικτα ή βίωση και το πράττειν σε πλαίσια υψηλής πολυπλοκότητας αναφορικά με τα μελλοντικά γεγονότα».¹

Η θεσμοποίηση λοιπόν με τη συγκατάθεση και την εμπιστοσύνη που προκαλεί κάνει τη μείωση συμπλεγμάτων (άπλοποιηση πολυπλοκότητας) δυνατή στο βαθμό που α) γενικεύει τις προσδοκίες, όσον αφορά τα αποτελέσματα του πράττειν, β) δίνει στο πράττειν αναφορά στο σύστημα και γ) διευρύνει τα άτομικά όρια αυτών που συμμετέχουν τόσο που να αυξάνει ή αποδοτικότητα τους. Έτσι γίνονται οι πάντα αδεξιόμοιες προϋποθέσεις ελεγχόμενες και είναι δυνατόν να καταυθινθούν» δηλαδή ή πολυπλοκότητα γίνεται άπλοποιήσιμη.

Όπως ήδη αναφέρθηκε μέχρι τώρα, η εμπιστοσύνη βρίσκεται στη συνάρτηση με μια λειτουργία. Δεν συλλαμβάνεται λοιπόν στα πλαίσια του σχήματος μέσο-σκοπός, δηλαδή ως βοήθεια για την επίτευξη ενός σκοπού. Η ορθολογικότητα της

έμπιστοσύνης προέρχεται από μία λειτουργία και όχι από ένα σκοπό που σχηματοποιείται από μία πράξη. Στη δεύτερη περίπτωση, η κατηγορία σκοπός περιέχει ένα αμετάβλητο πυρήνα και είναι το τέλος μιάς πράξης. Σύμφωνα όμως με τη συστηματική θεωρία, ο σκοπός είναι μία «επιδρώσα επίδραση» που υπηρετεί μία λειτουργία σε ένα σύστημα.

Ο σκοπός λοιπόν είναι ένα όργανο που διευκολύνει λειτουργικές αποφάσεις που καταλήγουν στο πράττειν, το οποίο με τη σειρά του προκαλεί την επικαιροποίηση (μεταφορά στο παρόν) λειτουργικά ισότιμων πιθανοτήτων. Σ' αυτό το πλαίσιο είναι η έμπιστοσύνη όρθολογική στο μέτρο που εκπληρώνει λειτουργίες. Με την έννοια αυτή δεν είναι η έμπιστοσύνη αμετάβλητη κατηγορία αλλά σχετική, γιατί προέρχεται από λειτουργίες των οποίων η πλήρωση είναι δυνατόν να γίνει από πολλές λειτουργικά ισότιμες πιθανότητες.

Ανακεφαλαιώνοντας: Θεσμοποίηση, σχετικά με την επικαιροποίηση πιθανοτήτων, είναι η προϋπόθεση που κάνει την πραγμάτωσή τους εφικτή, δίνοντας στις πιθανότητες τη λειτουργική τους αναφορά, ή οποία εμφανίζεται με τη μορφή της αντικειμενικότητας. Κάτω από αυτό το πρίσμα μειώνονται τα συμπλέγματα με τη θεσμοποίηση δηλαδή επιτυγχάνεται η μεταφορά πιθανοτήτων από το επίπεδο του πιθανού στην πραγματικότητα, ή, με άλλα λόγια, αποκτά η ταυτότητα ενός αντικειμένου τον λειτουργικό της δείκτη και επιτυγχάνεται δομική αλλαγή (με την έννοια της συσσώρευσης γνώσεων).

Αυτές οι γνώσεις, που εμφανίζονται στη δομή, είναι για το πράττειν πραγματικές προϋποθέσεις. Η δομή λοιπόν γίνεται πιο πλούσια σε προϋποθέσεις και πιο προβληματική. Αυτό ακριβώς αποτελεί και τον προοδευτικά αναπτυξιακό χαρακτήρα της θεσμοποίησης.

Πλουτίζει τις προϋποθέσεις ή καλύτερα τις πιθανότητες που αποτελούν προϋποθέσεις για το πράττειν. Συγχρόνως όμως έχει σαν αποτέλεσμα, μέσω της αντικειμενικότητας που δίνει στις πιθανότητες,

τη λήψη λειτουργικών αποφάσεων που ισχύουν για όλους τους συμμετέχοντες σε μία διαδικασία δηλαδή οι αποφάσεις αποτελούν προϋποθέσεις για όλους τους συμμετέχοντες.

Αυτή η δημιουργία προϋποθέσεων για αποφάσεις άπλοποιεί την πολυπλοκότητα, με το να γίνονται πράξεις εφικτές που έχουν λειτουργικά ισότιμο χαρακτήρα, επειδή οι αποφάσεις που οδηγούν στο πράττειν δεν λαμβάνονται ως ύποκειμενική ενέργεια, αλλά ως λειτουργικά ειδικευμένη ενέργεια.

BIBLIOΓΡΑΦΙΑ

1. Helmut Fend, *Konformität und Selbstbestimmung*, Weinheim, 1973.
2. Jürgen Habermas, *Erkenntnis und Interesse*, Frankfurt, 1973.
3. Jürgen Habermas, *Zur Logik der Sozialwissenschaften*, Frankfurt, 1970.
4. J. Habermas, N. Luhmann, *Theorie der Gesellschaft oder Sozialtechnologie*, Frankfurt, 1971.
5. Johann Josef Hagen, *Rationales Entscheiden*, München, 1974.
6. Krappmann, *Soziologische Dimensionen der Identität*, Stuttgart, 1973.
7. N. Luhmann, *Legitimation durch Verfahren*, Neuwied, 1969.
8. N. Luhmann, *Rechtssoziologie*, Hamburg, 1972.
9. N. Luhmann, *Vertrauen*, Stuttgart, 1973.
10. N. Luhmann, *Soziologische Aufklärung*, Opladen, 1972.
11. N. Luhmann, *Zweckbegriff und Systemrationalität*, Tübingen, 1973.
12. Renate Mayntz (Hag.), *Bürokratische Organisation*, Köln, 1971.
13. Renate Mayntz, *Soziologie der Organisation*, Hamburg, 1963.
14. R. Prewo, J. Ritsert, Elmar Stracke, *Systemtheoretische Ansätze in der Soziologie*, Hamburg, 1973.
15. H. Schelsky (Hsg.), *Zur Theorie der Institution*, Düsseldorf, 1973.
16. Karl Herman Tjaden, *Soziales System und sozialer Wandel*, Stuttgart, 1972.
17. C. West Churchman, *The Design of Inquiring Systems*, New York, 1971.